

Иван Р. ДИМИТРИЈЕВИЋ, докторанд*
Универзитет у Београду, Факултет безбедности

**ОБРАЗОВАЊЕ ЗА БЕЗБЕДНОСТ У СИСТЕМУ
ОСНОВНОГ И СРЕДЊЕГ ОБРАЗОВАЊА:
УПОРЕДНИ ПРЕГЛЕД**

Приказ зборника радова

Станаревић, С. и Роквић, В. (Прир.) (2021).
*Образовање за безбедност у систему основног
и средњег образовања: упоредни преглед.*
Београд: Факултет безбедности (327 страна)

Питање образовања у области безбедности већ дуже време није ексклузивно поље формалних војних и полицијских образовних (под) система. До тога је дошло након релативно спорог, али одрживог издавања безбедности као теоријског и практичног концепта из система научних дисциплина које су биле фокусиране на класичне, војне претње и државоцентрични дизајн реаговања на њих. У контексту савременог, пословично променљивог света, концепт безбедности можемо посматрати кроз нови, проширени видљиви спектар. У питању је перспектива која даје прилику многим новим актерима за равноправан допринос повећању безбедности на више нивоа друштвеног, али и политичког организовања. Управо тај нови спектар претњи по безбедност појединца, друштвених група, али и друштвених заједница у целини успео је да привуче и образовне системе који су, са или без разлога, традиционално били ускраћени за процес доношења одлука о садржајима безбедности у постојећим наставним плановима. Ради

* ivan.dimitrijevic@fb.bg.ac.rs

илустрације, хладноратовске „припреме школске деце и омладине” за тада доминантну, нуклеарну претњу по безбедност читавих држава, па и целе планете, углавном су биле дириговане и припремане у системима одбране, па затим прилагођаване одабраним нивоима образовања. Оно што је проширење (и продубљење) захвата безбедности донело у том погледу јесте веће учешће образовних установа у процесу увођења ових садржаја у школски курикулум, уз активно учешће свих осталих заинтересованих актера – деце, родитеља, локалне заједнице, организација цивилног друштва и осталих.

Укључење академске заједнице у овај процес било је неминовно, па се у том смислу на Факултету безбедности, као једном од носилаца више сличних иницијатива и пројеката током последњих двадесет година, дошло до идеје да се са стручном и широм јавношћу поделе искуства других држава у области образовања за безбедност. Зборник радова „Образовање за безбедност у систему основног и средњег образовања: упоредна разматрања” презентује резултате научноистраживачких напора истраживача Факултета безбедности током 2020. и 2021. године,¹ као и претходне резултате серије округлих столова у организацији Факултета, реализованих током 2019. године.² У том смислу садржи две целине – прву, у којој су представљена упоредна светска искуства у овој области, а до којих су истраживачи дошли у склопу научноистраживачког рада, и другу, у којој су након одржаних округлих столова сумирани предлози садржаја изборних предмета „Безбедносна култура” за трећи и четврти разред средњих школа у Републици Србији.

Уводним текстом Светлана Станаревић упознаје читаоца с историјским – ратним концептима васпитања и припреме свих младих мушкараца као будућих ратника, трансформацијом ових концепата и њиховим фокусирањем на својеврсну „професионализацију”, све до модерног усложњавања безбедности које захтева ангажман ширих друштвених структура и слојева, односно негацију „ексклузивности” над образовањем за безбедност коју је неговала традиционална веза с државним апаратом и његовим институцијама. Кроз детаљнији осврт

1 У питању су истраживања у оквиру Плана научноистраживачке делатности за 2020. и 2021. годину, који се реализовао уз подршку Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

2 Округли столови на тему „Безбедносна култура у систему образовања Републике Србије” организовани су на Факултету безбедности заједно с представницима државних институција, научноистраживачких организација, организација цивилног друштва и заинтересованим појединцима, а након њих формиране су радне групе за фокусирање идеја и предлога у вези с будућим програмима образовања у области безбедности.

на комплексност тренутног поимања безбедности, али и образовања у тој области, Станаревић нам уводним текстом отвара многобројна питања на која ће бити пружен одговор у радовима истраживача који су представили резултате својих напора у зборнику. Како би читаоцу било олакшано разумевање основних појмова, концепата и категорија, у уводу је пружено разматрање синтагме *образовање за безбедност* у различитим контекстима и околностима, али и преглед општих приступа до којих је ауторка дошла на основу претраживања и изучавања доступне академске и стручне литературе, а који могу да се користе као корисне смернице за разумевање конкретних образовних система који су представљени у зборнику радова.

Целина „Образовање за безбедност – упоредна светска искуства” издељена је у складу с географским омеђењем одабраних региона на поглавље о одабраним државама Европске уније, поглавље о Руској Федерацији и бившим совјетским републикама, поглавље о Северној и Јужној Америци, затим о Азијско-пацифичком региону и на крају поглавље о одабраним државама Југоисточне Европе. Аутори свих радова у овој целини наставници су на Факултету безбедности, уједно и истраживачи у оквиру Плана научноистраживачке делатности за 2020. и 2021. годину, као и вишегодишњи учесници на многобројним научним и практичним пројектима унапређења образовања у области безбедности.

Прво поглавље отварају два текста Слађане Ђурић о безбедносним проблемима и безбедносној култури у Скандинавији – конкретно у шведском и финском школском систему. Након детаљног увода и представљања образовног система, у првом тексту који се бави шведским образовањем за безбедност пружен је преглед неких кључних догађаја који су утицали на реформу образовања, као и нешто детаљнији приказ онога што је у самом центру овог образовања у тој држави – институционална промоција права ученика иза које стоје државни школски инспекторат и Омбудсман за децу и ученике. Затим је направљен осврт на заокрет у шведској образовној политици након 2006. године и увођење система пријављивања физичког насиља у школама у сарадњи с локалним полицијским службама. На крају је пружен приказ неколико актуелних пројеката јачања безбедности у школама. У другом тексту, након презентовања финског образовног система кроз његове институције и правни оквир, направљен је осврт на сет националних мера везаних за унапређење безбедности у школама након инцидената 2007. и 2008. године, а у чијем спровођењу

је учествовало више државних институција. На крају рада дати су кратки прикази неких кључних пројеката који се спроводе у великом броју финских школа, као и списак програма спречавања насиља и повећања спремности на различите безбедносне претње.

У тексту о образовању за безбедност у Мађарској, Желимир Кешетовић пише о специфичностима образовног система с фокусом на образовању у области безбедности. Аутор примећује да су наставни планови и програми усмерени на смањење ризика и повећање отпорности на катастрофе и ванредне ситуације, те читаоцу нуди преглед кључних прописа у тој области и затим представља списак наставних јединица о односу према животној средини кроз одабране предмете у курикулуму. Посебан акценат у овој области ставља се на усавршавање наставника у области управљања катастрофама кроз адекватне курсеве, а од тема које су заступљене у настави могу се издвојити и питања енергетске безбедности.

На крају првог поглавља Зоран Кековић представио је образовање у области безбедности у Немачкој и Аустрији. Он примећује да обе државе покривају безбедносна питања на сличан начин и у сличним оквирима, као и да су надлежности у овој области подељене између два нивоа власти – федералног и покрајинског. Теме које су покривене наставним плановима и програмима су више него разноврсне – безбедност деце у саобраћају, спречавање вршњачког и сексуалног насиља у школама, пружање прве помоћи, заштита од пожара, зависност од психоактивних супстанци, безбедност младих на интернету, као и медијска писменост и образовање о заштити животне средине.

У другом поглављу, Кристина Радојевић је кроз два рада презентовала специфичности образовања за безбедност у Русији, Белорусији, Казахстану и Киргистану. У радовима су покривени нормативни и институционални оквири образовања уопште и образовања у области безбедности, а посебно су обрађени наставни програми предмета који се баве безбедношћу, акредитовани државни програми и обуке деце и омладине у овој области, као и интерактивне и онлајн платформе за учење на даљину. На крају сваког рада дат је преглед пројеката у области савремених проблема, добросуседских односа, разумевања и сарадње под покровитељством различитих међународних организација и асоцијација.

Поглавље које покрива образовање за безбедност на америчком континенту садржи два рада Вање Роквић – први о безбедносној култури у систему образовања САД и други о садржајима безбедносне

културе у образовном систему Кубе. Узимајући у обзир изузетно велику комплексност политичког система Сједињених Држава, као и постојање различитих нивоа власти с високим степеном аутономије, образовни систем децентрализован је и разликује се од једне до друге савезне државе, али уз поједине федералне прописе који у својим доменима имају примат. Међутим, оно што је заједничко скоро свим савезним државама кад је безбедност у питању јесте изузетно велики захват изазова, али и распрострањеност безбедносних претњи. Први и можда најважнији проблем у школама у САД је општепознато вршњачко насиље које се креће од свакодневног малтретирања до силовања и убистава, укључујући различите озбиљне насилне инциденте. У том погледу постоји више програма за спречавање насиља у школама, а посебно на федералном нивоу, што довољно говори о значају овог питања за безбедност деце и младих у САД. Такође, имајући у виду географске карактеристике и величину Сједињених Држава, због неисцрпне листе природних катастрофа које сваке године погађају већину савезних држава, припрема школске деце за реаговање у ванредним ситуацијама на самом је врху приоритета у области образовања за безбедност. Ауторка је у том погледу пружила врло детаљан преглед федералних програма намењених деци и младима, као и програма едукације државних и локалних институција и организација намењених основним и средњим школама. Посебан фокус у раду стављен је на обавезне вежбе за ученике у случајевима напада ватреним оружјем или у случају природних катастрофа, које се организују на месечном нивоу. Имајући у виду опасности које долазе са интернета, посебна пажња у америчким школама посвећује се образовању у области сајбербезбедности, која је такође регулисана федералним законом. На крају, у раду је направљен кратак преглед програма који се односе на упознавање с функционисањем система безбедности САД – оружаним снагама, полицијом, ватрогасним службама, унутрашњом безбедношћу и сл.

У раду који се бави Кубом Вања Роквић прво представља неке специфичности политичког система, турбулентни историјски и политички контекст развоја система образовања, као и географске особине ове острвске државе која је због свог положаја често изложена ураганима. У даљем тексту анализиран је систем школског образовања с посебним акцентом на садржајима из области безбедносне културе који су заступљени у већини предмета током основног и средњег образовања, као и програми припреме ученика и наставника за реаго-

вање у ванредним ситуацијама. На крају су представљени различити програми неформалног образовања који покривају теме као што су развој деце у оквиру породице, сексуалност и родна и сексуална права и развијање информационе писмености.

У четвртм поглављу, које покрива азијско-пацифички регион, Милан Липовац бавио се наставним садржајима из области безбедности у Аустралији и Јапану. У првом раду аутор је представио развој и структуру система образовања у Аустралији, као и неке специфичности овог система које са собом носе проблеме неуједначене заступљености различитих садржаја и дужине трајања конкретних нивоа образовања. Аутор је утврдио да су садржаји који се односе на питања безбедности заступљени у предмету везаном за здравствено и физичко васпитање и презентовао је одабране иницијативе које треба да унапреде безбедност деце и младих, а које су везане за специфичне изазове карактеристичне за аустралијско друштво – осећај неприпадања, вршњачко насиље, дискриминација, али и елементарне непогоде као што су чести пожари. На крају овог рада направљен је преглед неких иницијатива усмерених на решавање конкретних безбедносних проблема с којима се ученици сусрећу.

У раду о Јапану прво је представљен систем школског образовања, који је условљен општим културним контекстом, а након тога детаљно су анализирани садржаји из области безбедности у наставном плану основних и средњих школа. Кључне теме које су заступљене у области безбедности ученика у Јапану су превенција повреда ученика у школи, пружање прве помоћи, спречавање делинквентног понашања, безбедност у саобраћају, реаговање у случају природних катастрофа (земљотреса), спречавање ширења заразних болести, безбедност исхране, понашање у случају терористичког напада.

Последње поглавље бави се регионом Југоисточне Европе. У раду Желимира Кешетовића покривени су образовање и обука школске деце у Словенији, Црној Гори и Србији, посебно у контексту наслеђа система образовања из периода СФР Југославије. У анализи ове три државе аутор закључује да је само у Словенији дошло до увођења изборног предмета из области безбедности у основним школама, док у Црној Гори и Србији ови садржаји постоје у оквиру програма других предмета, али и у различитим ваннаставним активностима и програмима различитих институција и организација. Александра Илић у свом раду анализира тренутну ситуацију у образовању за безбедност у Републици Србији. Она прво анализира стратешки и нормативни

оквир образовања и васпитања с посебним фокусом на садржајима из области безбедности. Након тога бави се генезом увођења изборних предмета током последњих двадесет година и затим критички анализира изборне предмете који се тренутно реализују у основним и средњим школама, где препознаје више различитих тема које директно или индиректно покривају питања безбедности – угрожавање права и слобода, злоупотреба медија, ризици и опасности по идентитет у дигиталном окружењу, алкохолизам, психоактивне супстанце, злоупотреба медикамената и др.

У другој целини представљени су предлози изборних предмета *Безбедносна култура 1* за трећи разред и *Безбедносна култура 2* за четврти разред средњих школа. На почетку су представљени основни циљеви изучавања садржаја на овим предметима, фонд часова, опште компетенције, исходи учења и теме обухваћене садржајем предмета. Затим су пружена детаљна упутства за методичку и дидактичку реализацију предмета, а на крају су представљени садржаји оба предмета кроз тематске области које покривају.

Иако је на основу садржаја радова јасно да је жеља приређивача зборника била да сваки текст има исту или барем сличну структуру, очигледно је да то није било једноставно реализовати, а разлог томе налази се у чињеници да приступи образовању за безбедност у анализираним државама неретко одударају једни од других. Узроци за ово су, као што то често бива код упоредних анализа великих националних система у било којој области, велике разлике у устројствима политичких система, специфични историјски и политички контексти, различита наслеђа и спољни утицаји, али и посебности као што је географски положај. Свакако, оно што може да се препозна као заједнички именитељ ових система образовања јесу конкретни напори у подизању безбедносне културе школске деце, како у нормативном тако и у институционалном погледу, затим јасне стратегије у овој области, али и очигледан утицај нових технологија.

На крају, не треба занемарити још један битан допринос ових радова у погледу разумевања функционисања других система образовања за безбедност. Напор који су приређивачи зборника уложили приликом пружања смерница ауторима уродио је плодом кроз разноврсне прилоге инкорпорирание у готово сваком тексту. Тако, за већину анализираних држава пружени су прегледи позитивноправних прописа у овој области, језгровити прикази организације образовања на националном и другим нивоима неретко обогаћени њиховим схемат-

ским и другим визуелним презентацијама преузетим из званичних институција, затим генезе развоја конкретних видова образовања за безбедност, листе надлежних државних институција, пресеци актуелних неформалних програма образовања за безбедносну културу, као и кратки прикази занимљивих онлајн и других дигиталних платформи које ученици користе зарад повећања свести о значају безбедности. У том смислу, без жеље за заобилажењем јасног академског значаја, употребна вредност овог зборника радова никако не би смела да се ограничи само на академску заједницу већ би он требало да нађе своје место и у основним и средњим школама, у рукама наставника, али и доносилаца одлука у систему образовања Републике Србије као вредан ресурс који компилира најбољу праксу у овој области и тиме мотивише оригиналним идејама и најбољим решењима.